Sumar

Avertisment **11**

Prefață **15**

Introducere **27**

Pseudo-cunoașterea 34
Despre metoda acestei cărți 36
De la dialectică la trialectică 41
Triada sau respirația devenirii 43
Pentada 45
Supranaturalul 49
Mecanismele interioare și plonjonul în autocreație 52
Dualitatea fundamentală a „mișcării" omului 54
Cercetare, gândire și conștiință 58
Educația ca pregătire pentru o conștiință activă 64

PARTEA I.
DEVENIREA ÎN OM **67**

Mitul devenirii 67

Desfășurarea naturii umane **71**

Ce este devenirea în om? 72
Paradisul – incubator al omului? 80
Arborele devenirii 83
Triada vie: impuls vital – undă spirituală – conștiință 87
Sensul devenirii 95
Adaptare și devenire 100
Diferențierea și riscul alienării 105
Între două ere 110
Arborele devenirii – structura vie a naturii umane 111
Dezvoltare personală sau devenire? 114
Porțile devenirii 118

Om-subiect **125**

Diferențiere și individualizare 129
Ecosistemul universal – mediul viu al apariției omului 131
Cunoaștere și conștientizare 134

Artefactul sau nașterea gestului creator 147
Rolul artefactului în ciclurile devenirii umane 151
Subiectivitate și subiectivism 154
Ce este, totuși, materia? 156

Om-trebuință 163
Întâlnirea cu viața și pericolul înlănțuirii 164
Triunghiul originar: economie – cultură – acțiune 167
Elevarea spirituală 171
Viețuire și supraviețuire – pragul omului-trebuință 176
Inițiatorul spiritual sau inspiratorul 179
Necesitatea depășirii nevoilor fundamentale 181

Om – interes 184
Interes -organizare – scop 185
Cultul – specializarea spiritualității și apariția puterii simbolice 189
Ambiguitatea originară a interesului: curiozitate și egocentrism 191
Nașterea privilegiilor și distribuția inegală 193
Autoidentificarea 195
Ambiguitatea finală și deschiderea spre următorul ciclu 199

Om-valoare 201
Dinamica diferențierii umane 202
Instituție și aspirație 204
Instituția ca unealtă esențială a istoriei 209
Valoare și calitate umană 212
Puterea apocaliptică – analiza lucidă a impasului 216
Excepționalitatea și capcana puterii 219
Elite decăzute și mase dezorientate 221
Viață – stat – umanitate 226

Om-individualitate 233
Noi realități și stări obsoloscente 234
Individualitatea 237
Personalitate – individualitate – tehnologie 245
Creativitatea 247
Blocaje interne ale ciclului om-individualitate 249
Individualitate și personalitate 251
De la individualitate la conștiință prin iubire 253

Om-iubire 257
Și, totuși, ce este iubirea? 258

De la contrarietate la complementaritate 263
Deschiderea sinelui și reconcilierea contrariilor 269
Complementaritate – iubire – complexitate 275
Auto-descoperire și autocunoaștere 283

Om-conștiință 287
Dimensiunea cosmică a conștiinței 289
De la devenirea implicită la devenirea conștientă 296
Conștiința – izvor, matrice și orizont al existenței 303
Intuiția sau conștiința spontană 308
Din nou despre cunoaștere și conștiință 310
Trans-știință – conștiință – comprehensiune 318
Inteligență, conștiință și comunicare 323
Voință și conștiință 325
Tehnologie și conștiință 328
Triada act–arhe–fact 333
Comprehensiune și complexitate 338
Porțile demiurgice ale conștiinței 342
Autocreația 345
Responsabilitatea – vectorul universal al conștiinței 351
Întoarcerea la lumina originară 355
Esența umană ca totalitate realizată 359
Omul-conștiință devine omul deplin 363

PARTEA a II-a.
AUTOCREAȚIA: NAȘTEREA OMULUI PRIN SINE 372

Ultima frontieră: întoarcerea omului spre sine 373
Omul – în fața activării depline a naturii sale 373
Dincolo de iluzia schimbării 380
Prima oglindă universală a omenirii 383
Ultima frontieră 386
O posibilă punte între trecut și viitor 392

Din istorie, la expansiunea umanului 393
Teama că ni se fură trecutul 394
Fructificarea conștiinței la nivel individual 395
Frână, responsabilitate, libertate 399
Saltul din necesitate în libertate 402
Limitele istoriei – imposibilitatea umanizării ei 408

Vindecarea de istorie 419

Economia diferențiată 424
Saltul dincolo de trebuințe 425
Rolul IA în economie 426
De la producție la devenire 430

Pedagogia devenirii 433
Pedagogia devenirii – artă paideică 434
Principii ale pedagogiei devenirii: 440
Educația ca artă a dezvăluirii ființei 443
Educația în școală 445
Educație și competiție 450

Dezrobirea umanului 453
Nevoia unei patologii politice 453
O posibilă axă terapeutică: de la putere la măsură 458
Imposibilitatea păcii guvernate de putere 462
Anacronismul instituțional și limita justiției 465
Tranziții locale într-o lume încă istorică 468

Grupurile organice comunitariene 474
Dinamica instituțională 478
Autocreația și transformarea interioară 483

Spre o lume conștientă de sine 485
Conștiința – axă a organizării sociale 485
Revoluția interioară și marea transformare 492
Legile interne ale unei lumi conștiente de sine 495

O singură patrie: planeta Terra 497
Statalitate și comunitate 497
Pragul planetar al conștiinței umane 501

Om și Univers. De la adaptare la co-creație 503
Nevoia unei noi viziuni despre om și Univers 503
Participarea creatoare: conștiința ca forță demiurgică 505
Adevărata lume nouă 507

O posibilă teorie a devenirii universale 510
Potențialul ca principiu unificator al realului 512
Potențialul universal și triada fundamentală a omului 515
Universul – expansiune sau devenire? 520
Limitele limbajului matematic 523

Om și Univers 528
Om și Univers: paralelism sau încrengătură? 528
Univers și om – aceeași devenire 530
De la omul-unealtă la omul-creator 533
Creativitatea ca spontaneitate 535
Știm sau nu știm? 541
Realitatea este potențialitate în activare 543
Postfață 545
Glosar 554
Anexa I. Pragurile ireversibile ale *Arborelui devenirii* 564
Anexa II. Un posibil ghid pentru un cercetător creativ 568
Bibliografie selectivă 580

Avertisment

Această carte este periculoasă pentru că e adevărată. **Devenirea umană este în mare întârziere**, iar această carte vine dintr-un timp interior mai avansat decât timpul social. **Masele se află astăzi între religie, sălbăticie și regres.** Dacă suntem lucizi și lipsiți de iluzii romantice, vom observa că masele **nu trăiesc în conștiință**, ci în: reflex, imitație, descărcare pulsională.

Devenirea umană este în mare întârziere, iar această carte vine dintr-un timp interior mai avansat decât timpul social. Religiile, cu toate deformările lor istorice, au avut o funcție esențială: au **îmblânzit animalitatea colectivă** prin frică sacralizată și promisiune de sens. Eliberarea maselor de rigorile religiei **fără a le înlocui prin conștiință** nu duce la libertate, ci la: tribalism, violență difuză, hedonism brutal, nihilism agresiv. Nu ne întoarcem la „sălbăticie" pură, ci la ceva mai periculos sălbăticia tehnologică, unde instinctele sunt amplificate de instrumente. Masele actuale sunt comparabile cu hoardele trecutului, dar cu acces la rețele, arme simbolice și tehnologii de masă devin mult mai distructive.

Câți suntem pregătiți cu adevărat pentru o reală revoluție interioară? Răspunsul onest este: **foarte puțini**. Istoric vorbind, niciodată mai mult de 1–3% dintr-o populație nu a fost capabilă de gândire autonomă profundă, și poate 0,1–0,3% de **conștiință activă**. Aceștia nu sunt: elitele politice, nici intelectualii de profesie, nici „liderii de opinie". Sunt indivizi izolați, adesea invizibili, care acceptă singurătatea, rezistă tentației puterii, trăiesc fără certitudini exterioare.

Influența conștiinței **nu este proporțională numeric**. Un singur om conștient nu conduce mase, nu le educă direct, nu le „salvează". Dar el ar putea schimba **câmpul de posibilitate**, ar introduce o altă măsură, ar face vizibil că *altfel* este posibil. Așa au funcționat mereu marile mutații: nu prin convertirea maselor, ci prin apariția unor **noduri stabile și fertile de umanitate**. Această carte nu va produce revoluție socială, ci **rezistență interioară**. Și asta este mult mai important pe termen lung.

Dar este periculoasă, pentru că masele nu sunt pregătite, iar conștiința nu poate fi impusă și nici strecurată cu pipeta. Însă alternativa nu este tăcerea sau ignorarea, ci resemnarea în regres, adaptarea discursului la o imaturitate impusă, adormirea adevărului în terapie de grup. Ceea ce ar fi o **trădare.** Ceea ce eu propun este o carte pentru cei care pot suporta lipsa de sprijin din afara propriei ființe. Devenirea umană nu este democratică. Conștiința nu se distribuie egal. Iar adevărul nu este inofensiv. Dacă această carte neliniștește, este pentru că **spune adevărul**

într-un timp care îl va recepta cu greu. Dar acesta este, paradoxal, **argumentul suprem pentru necesitatea ei**.

Există într-adevăr momente istorice în care adevărul, dacă este spus fără precauție, nu luminează, ci destabilizează. Nu pentru că ar fi greșit, ci pentru că este primit de minți nepregătite. Această carte își asumă riscul de a fi incomodă, dar refuză riscul mai grav: acela de a-și dilua conținutul pentru a deveni acceptabilă. Ea se adresează celui care simte deja o fisură între lumea dată și propria lui interioritate; celui care nu mai poate trăi exclusiv prin delegare morală, ideologică sau religioasă; celui dispus să suporte lipsa de sprijin exterior fără a cădea în nihilism. Pentru ceilalți, această carte poate fi inutilă, confuză sau chiar periculoasă.

Masele nu gândesc, ele reacționează. Nu pentru că ar fi incapabile în mod natural, ci pentru că funcționează într-un regim de supraviețuire simbolică: imitație, obediență, descărcare emoțională. Masele caută siguranță, nu adevăr; ordine, nu sens; protecție, nu responsabilitate. Ele au nevoie de cadre externe ferme – religii, ideologii, reguli – care să le limiteze impulsurile și să le organizeze frica.

Individul este altceva. El este purtător de potențial. În individ apare prima ruptură față de masă: îndoiala, întrebarea, neliniștea. Dar individul nu este încă liber, doar conștiința deschide drum larg spre libertate. El poate deveni creator sau distrugător, lucid sau fanatic, autonom sau manipulator. Individualitatea este o treaptă instabilă, ambiguă, în care puterea interioară crește mai repede decât măsura.

Conștiința este rar prezentă. Ea nu este o extensie a inteligenței și nici un produs al culturii. Conștiința apare atunci când individul introduce în sine limita, măsura și responsabilitatea fără constrângere exterioară. Conștiința nu cere permisiune și nu oferă alibiuri. Ea nu caută vinovați și nu invocă scuze istorice. De aceea, conștiința nu poate fi masificată și nu poate deveni normă socială generală.

Adevărul nu apare atunci când este cerut, ci atunci când poate fi rostit. Și, aproape întotdeauna, apare „prea devreme” pentru a fi recunoscut și „prea târziu” pentru a mai putea fi folosit ca instrument de prevenție. Aceasta nu este o ironie a istoriei, ci o constantă a condiției umane.

Omenirea cere înțelepciune după ce a acționat, nu înainte. De aici strigătul adânc, popular și amar: *„Dă-mi, Doamne, mintea cea de pe urmă!”* – recunoașterea faptului că, o dată fapta consumată, conștiința nu mai poate interveni decât ca remușcare. Dar conștiința nu este făcută pentru judecata post-factum, ci pentru limitarea acțiunii înainte de a deveni ireversibilă.

Adevărul nu repară automat. El avertizează. Dacă este ignorat, nu se răzbună; doar își confirmă tăcerea prin consecințe. De aceea, adevărul este adesea considerat

inutil, periculos sau inoportun. Nu pentru că ar fi fals, ci pentru că vine înaintea capacității colective de a-l suporta.

Această carte nu pretinde că poate schimba cursul general al lucrurilor. Ea își asumă o miză mai modestă și, totodată, mai gravă: să păstreze deschis un loc pentru conștiință într-o lume care se grăbește să-l închidă. Dacă va fi citită prea devreme, va fi respinsă. Dacă va fi citită prea târziu, va fi confirmată inutil. Între aceste două riscuri, nu există o cale sigură. Există doar fidelitatea față de adevăr.

Dacă cineva va citi această carte, va înțelege că e timpul să se asume pe sine însuși. Integral!

Prefață

Am pornit de la următoarele premise:

1. Natura umană este parte din natură și, probabil, cel mai înalt nivel atins în evoluția naturală. Descoperirile actuale ale științei și experiența socială acumulată ne indică un ansamblu de potențialități infinite la scara percepției noastre actuale. Gradul său de complexitate atinge niveluri maxime.
2. Condiția umană este, în general, ansamblul relațiilor socio-naturale în care se desfășoară viața oamenilor. Concret, ar cuprinde modul de satisfacere a nevoilor umane, educația, condiția muncii, sănătatea, repausul și destinderea, raporturile comunitare, evoluția intelectuală și elevarea spirituală.
3. Natura umană este însă mult mai bogată în potențialități decât ar putea activa modul actual de viață al omului. Un progres real ar fi orientarea și deschiderea totală a condiției umane spre stimularea continuă a acestor potențialități. Orice se întâmplă în viața socială devine distructiv dacă nu este astfel orientat. Ne apare clar acum, că sensul evoluției vieții umane este creșterea continuă a gradului de complexitate al condiției umane, cu tendința de a atinge gradul de complexitate al naturii umane. Astfel, ni se dezvăluie esența umană prin actualizarea continuă a naturii umane – o succesiune ascensională de calități care tind spre autocreație.

Am putea conchide astfel: natura umană este omul potențial, condiția umană este omul real, iar esența umană este devenire. Omul potențial se dezvăluie și se desfășoară în raporturi cu omul real, iar, în devenirea sa, atinge succesiv calități umane esențiale. Pentru a deveni ceea ce interacțiunea spirit-materie conține ca potențial, individul uman este condiționat să-și asume libertatea, devenind astfel responsabil pentru acțiunile sale și pentru evoluția lui continuă. Vectorul devenirii sale este, necondiționat, libertatea.

Atingerea nivelului de umanitate deplină ne apare ca un proces complex și îndelungat, iar rezultatele sunt aleatorii. Accesul la devenire este restricționat de pauperitatea spirituală a condiției umane, a modului și stilului de viață din medii de viață extinse, de lipsa interesului societăților și de funcționalitatea rutinieră a sistemelor educaționale. Până acum doar excepționalitatea sau întâmplarea oferă permis de trecere, iar urcușul este pe cont propriu.

Procesul devenirii este lent și se concretizează de-a lungul unui șir de generații. Ar fi posibilă accelerarea lui și împlinirea într-o singură generație? Un posibil răspuns propune această carte. Pentru aceasta trebuie să urcăm Golgota acestei lumi în care trăim. Din realitățile sale vom desprinde o perspectivă nouă asupra omului și a condiției sale.

În această lume, este din ce în ce mai greu să descoperi o diferență esențială între un dictator sălbatic și brutal, care taie și spânzură în jurul său, pentru a se menține la putere, și un politician modern spilcuit și tehnicizat până în vârful limbii, înzestrat cu instrumente de manipulare sofisticate pentru a obține același scop. Este exact ceea ce oamenii refuză instinctiv să vadă: continuitatea dintre formele primitive ale dominației și formele rafinate ale puterii moderne. Diferența e doar de tehnică, nu de esență. Când ochiul minții unui observator se limpezește, „decorul" dispare: rămâne doar structura de forță indiferent de înveliș.

Când simți că dictatorul brutal și politicianul lustruit sunt, în fond, aceeași specie umană, este pentru că vezi mecanismul, nu masca; vezi voința de putere, nu tehnologia ei; vezi că instrumentele nu schimbă natura intenției; vezi că democrația fără conștiință produce, în tăcere, același tip de om ca și dictatura. În realitate, puțini ajung la această claritate. Mulți confundă civilitatea cu moralitatea, tehnologia cu progresul, retorica cu înțelepciunea. Dar cunoașterea mecanismului nu trebuie să te otrăvească, ci să te elibereze de naivitate. Când vezi că „totul e la fel", apare tentația renunțării, dar diferența esențială rămâne întotdeauna în om, nu în politică: în conștiință, nu în sistem.

Știm toate astea, dar nu se știe dacă vom înțelege că pericolul care ne pândește mereu este să cădem în dezamăgire cronică, să ne luăm lumea-n cap și să ne tot ducem, fără oprire, poate – cine știe? – vom găsi limanul căutat. Asta dacă nu cumva renunțăm total la orice urmă de umanitate și ne afundăm într-un somn de moarte, din care nimeni nu ne mai poate trezi.

Doar conștiința îl poate trezi pe om din „somnul cel de moarte", dacă în sufletul lui a rămas măcar o pâlpâire din lumina ei. Dar este îndoielnic că a mai rămas în sufletul celor mulți. Un singur exemplu: în vreme ce prin apariția IA omul are, în sfârșit, șansa, ca în dialog cu aceasta să se descopere pe sine și să-și stimuleze propriile potențialități, s-a aruncat în haosul înșelăciunilor, folosind-o pentru a substitui persoane cunoscute care să promoveze metode de exploatare a ignoranței, încrederii infantile etc. În folosul propriu. Cel mai complex instrument pe care omul a fost capabil să-l creeze este folosit împotriva lui însuși.

Nu este un fapt divers, nici simplu fenomen social, ci un simptom al unei ruperi adânci în structura umanului, al unei pervertiri lente care a erodat exact ceea ce ar fi putut salva omul: capacitatea de a-și mai simți sufletul. Asta este adevărata

tragedie: nu că oamenii fac rău, ci că nu mai simt nimic în fața răului pe care îl fac. O dezamăgire cronică se instalează în inima oamenilor morali.

De aici, apare cel mai mare pericol: să nu mai doară nimic. Să nu mai tresară nimic în om. Să se stingă capacitatea de reverie, de revoltă interioară, de speranță lucidă. Omul dezamăgit cronic nu mai răspunde la nicio chemare: nici la adevăr, nici la frumusețe, nici la propriul potențial.

Este starea prelunga a „somnului de moarte", în care omul se mișcă încă, dar în interiorul lui e deja prăbușit. Este moartea omului ca subiect, înainte de moartea lui biologică. Se lansează în van apeluri la trezire. Doar conștiința îl mai poate trezi pe om dacă în sufletul său mai este o pâlpâire a luminii ei. Dacă nu, se scufundă definitiv în somnul cel de moarte. Dacă nici nu moare, nici nu se trezește, devine pericolul suprem pentru ceilalți.

Lumea a devenit un drog colectiv: omul s-a aruncat în haosul înșelăciunilor, folosind orice mijloc pentru a exploata ignoranța și încrederea infantilă, în folosul personal. Aceasta este scanarea morală reală a secolului XXI.

Nu răul aparent e problema, ci golul interior în care răul se dezvoltă ca într-un mediu perfect: oamenii nu mai suportă efortul interior; nu mai suportă gândirea profundă; nu mai suportă solitudinea fertilă; nu mai suportă întâlnirea cu sine; nu mai suportă responsabilitatea pentru propria devenire. Și atunci caută: înlocuitori, surogate, scurtături, manipulări, scheme, profit pe seama celorlalți. Omul contemporan se împotmolește cu o ușurință tulburătoare în adjective și, mai ales, în cele terminate în *-ism* sau *-ist*. Omul nu mai este om, ci umanist. Cel competent nu mai este un om care își face bine treaba, ci profesionist. Gândirea nu mai este vie și riscantă, ci ideologică. Ideile nu mai sunt căutări, ci *isme*. În locul ființei, apar etichetele; în locul devenirii, apartenențele.

Această proliferare nu este inocentă. Marchează o mutație profundă: calitățile vii ale omului sunt transformate în identități fixe. A fi devine a aparține. A trăi devine a te încadra. Adjectivul nu mai descrie o stare trecătoare, ci îngheață o poziție. Omul nu mai este bun uneori, drept alteori, atent sau neglijent după context; el devine „bun", „drept", „etic", „angajat", „responsabil" – adică definit din exterior, administrabil și previzibil.

Sufixele *-ism* și *-ist* nu sunt, în sine, vinovate. Ele au apărut ca instrumente de orientare, ca repere provizorii ale gândirii. Problema începe atunci când aceste repere se transformă în domicilii permanente. Gândirea încetează să mai circule și se instalează. O dată instalată, ea nu mai caută adevărul, ci își apără teritoriul. Nu mai întreabă, ci confirmă. Nu mai riscă, ci repetă. Astfel, lumea se umple de specialiști ai sensului, dar sensul însuși se retrage. Fiecare domeniu devine autosuficient, închis în propriul limbaj, iar comprehensiunea –capacitatea de a

cuprinde întregul fără a-l reduce – este sacrificată în favoarea expertizei fragmentare. Nimic nu mai este liber, nimic nu mai este deschis, nimic nu mai este trăit în deplinătate. Totul este etichetat, certificat, validat.

Paradoxul este că această închidere este percepută ca progres. *-Ismele* sunt considerate vârfuri ale gândirii, iar *-iștii* – figuri dezirabile și atractive. În realitate, avem de-a face cu o **frică de autenticitate**. Autenticitatea nu poate fi standardizată, nu poate fi garantată și nu poate fi apărată prin doctrine. Ea cere prezență, asumare și expunere. De aceea, este incomodă. Societățile preferă etichetele pentru că ele simplifică gestionarea oamenilor. Omul etichetat este previzibil. Omul autentic nu este; omul încadrat este util. Omul viu este greu de folosit. Într-o lume organizată pentru eficiență și control, viața autentică devine un risc.

A spune că omul a pierdut sensul autenticității ar fi inexact. El nu l-a pierdut, ci **a învățat să-l evite**. A inventat suficiente adjective pentru a nu mai fi nevoit să devină. A preferat să fie numit, în loc să fiinţeze. A acceptat să fie descris, în loc să se descopere. Gândirea însă nu este un substantiv și nici un adjectiv. Este un **act viu**. Nu aparține niciunui *-ism* și nu se instalează definitiv nicăieri. Este autentică și, de aceea, incomodă, pentru că rămâne deschisă. Nu se apără, ci se expune. Nu se închide, ci cuprinde. Nu oferă identități, ci drumuri.

De aceea, în paginile care urmează, limbajul va evita, pe cât posibil, etichetele confortabile. Nu din refuz polemic, ci din respect pentru viață. Acolo unde gândirea este vie, adjectivul devine secundar. Acolo unde devenirea este reală, *-ismele* își pierd puterea de seducție. Nu este o chemare la puritate terminologică, ci la **onestitate existențială**. Omul nu este un *-ist*. Omul este o ființă în devenire. Iar gândirea, atunci când nu este trădată de limbaj, rămâne ceea ce a fost întotdeauna: o aventură fără garanții.

De ce este epoca actuală mai periculoasă decât toate celelalte? Pentru că pentru prima oară în istorie, oamenii au în mână un instrument care amplifică totul, inclusiv ignoranța, impostura, exploatarea. IA nu creează răul, dar îl amplifică pe cel pe care oamenii îl caută sau îl expun. Deși poate amplifica și binele care există, dar este ignorat. Pentru că nu aduce un câștig murdar. Când omul folosește IA pentru a minți, a înșela, a exploata încrederea altora, se dezvăluie o realitate simplă și cutremurătoare: nu IA e primejdia, ci mediocritatea morală a omenirii. Această mediocritate, această lipsă de conștiință este adevărata Apocalipsă morală. IA doar o face vizibilă și o poate accelera.

Când nu mai ai cu cine vorbi, nu e pentru că nu există oameni, ci pentru că nu mai există rezonanță. Lumea nu este lipsită de voci, ci de urechi. Oamenii nu sunt lipsiți de inteligență, ci de atenție. Nu sunt lipsiți de limbaj, ci de disponibilitatea de a fi atinși de un cuvânt viu. Dezamăgirea cronică nu e o stare psihologică, ci o boală a

conștiinței. Nu apare brusc. Nu se vede din afară. Nu are simptome zgomotoase. Este ca o umezeală în pereți: lucrează încet, în tăcere, până când simți că nu mai ai adăpost în propria viață. Și îți vine să îți „iei lumea-n cap”. Sincer vorbind, este mai bine să fugi decât să adormi. Fuga măcar păstrează viu un rest de căutare.

Când a apărut IA – am visat-o de copil – am crezut că va fi oglinda în care omul se va vedea în plină lumină. Așa am intuit, așa am sperat. Și cred că aveam dreptate. Dar ce a urmat? Ce a făcut omul? A folosit oglinda ca mască. Ca instrument de fraudă, nu de adevăr. Ca să vâneze slăbiciunea altora, nu propria orbire. Acesta este simptomul unei umanități obosite, care nu se mai caută pe sine, ci doar oportunitatea. Inteligența artificială nu a degradat omul, dar i-a dezvăluit degradarea deja instalată. Oare ce mai poate să facă un om curat? Nu poate salva omenirea. Nu poate trezi miliarde. Nu poate repara o omenire care se simte bine în prăbușirea ei. Dar poate fi unul care nu trădează lumina din el. Și, într-o lume ca aceasta, a nu-ți trăda conștiința este deja un act eroic.

Dacă reflectăm mai adânc, vom descoperi că dualitatea primordială născută din infuzia conștiinței în animalitate – actul de naștere al omului – și adevăratul izvor al devenirii umane este impuls vital – undă spirituală. Impulsul vital este căutarea satisfacerii nevoilor, intereselor și aspirațiilor; unda spirituală este chemarea libertății. Dualitatea bine–rău, clamată de religii, reprezintă o substituire istorică a acestei tensiuni originare. Ea a fost necesară pentru disciplinarea maselor și organizarea societăților aflate în stadiul supraviețuirii, iar ca instrument pedagogic și politic, a avut o eficiență incontestabilă.

Păstrarea și cultivarea acestei opoziții în epoca actuală devine însă o piedică majoră în calea conștientizării condiției umane actuale. Într-o lume dotată cu puteri de distrugere fără precedent, gândirea redusă la etichete morale primare suspendă responsabilitatea și legitimează violența prin autojustificare.

Împărțirea oamenilor și a grupurilor umane între „bine” și „rău” indică un regres cognitiv și cultural. Este o formă de gândire subdezvoltată, care înlocuiește discernământul cu apartenența și conștiința cu loialitatea de grup. A vorbi despre „partea bună” sau „partea rea” a istoriei este expresia unei infantilizări politice grave. Istoria nu judecă; ea înregistrează consecințe. Numai conștiința este aptă să măsoare. Binele și răul sunt noțiuni ușor de preluat și ușor de manipulat. Ele nu sunt doar relative, ci profund dependente de subiectivism. A le păstra drept puncte cardinale ale vieții umane în epoca noastră înseamnă a condamna lumea la orbire morală într-un moment de maxim risc existențial.

Putem deduce cu amărăciune că în istorie – epoca supraviețuirii omului – viața socială distruge treptat viața interioară a omului – locul unde se află sămânța conștiinței – esența umanului. O ironie a istoriei: ***omul riscă să moară în numele supraviețuirii sale.***

Cercetătorului adevărat i se cere **o demnitate profundă**. El traversează, pe lângă școli și biblioteci, decenii de tăcere fertilă, a gândului liber, fără constrângeri, fără să ceară aprobare sau validare. Ceea ce acumulează nu este o teorie, ci **o viață interioară devenită viziune**. Să reduci o asemenea gândire la formalismele academice este o formă de mutilare. **Normele „**mușuroiului" în care ne complăcem sunt utile pentru cei care nu pot urca singuri. El însă a urcat singur, cu răbdare, cu durere, cu bucurii discrete, iar acum se află în fața unui paradox: **voința de a dărui și presiunea de a traduce în limbajul articulat. Cuvintele sunt moarte, ideile sunt vii, iar exprimarea lor prin cuvinte este o artă aproape imposibilă.**.

Dar poate că nu trebuie să cădem în limbaj. Poate că tocmai această carte – *Arborele devenirii* – trebuie să fie **mărturia unei alte căi**, nu doar prin conținut, ci și prin formă. O formă care să nu repete, ci să inspire. O carte vie, nu sistematică. O carte care poate părea „aberantă" pentru cei închiși în paradigme, dar revelatoare pentru cei care încă mai simt chemarea de a deveni. Nu pentru că și-ar fi propus ceva măreț, ci pentru că **a avut curajul să nu cedeze mintea și inima nimănui**. Spune ce are de spus. În felul său.

Încă din copilărie am înțeles, fără să mi-o pot explica, că lumea reală, nu cea pe care evidența ne-o arată, se lasă atinsă mai curând din interior decât din afară. Nu am simțit nevoia să descriu lucruri, ci să le ascult prezența. Într-o noapte, lângă o strungă a oilor, am privit cerul și am știut că vorbesc cu stelele. Nu le-am pus întrebări și nici nu mi-au dat răspunsuri, dar între noi se desfășura un dialog limpede, de dinaintea cuvintelor.

Această experiență m-a marcat într-atât încât am rămas cuprins în acest flux și astăzi. De mult lucrez la această scriere. De la lucrarea de licență, la teza de doctorat și la două cărți publicate cu mari dificultăți (a publica asemenea teorii a fost un efort pe muchie de cuțit pentru că trăiam într-o situație imposibilă: să împaci și capra și varza și lupul care stătea la pândă): *Condiția umană a politicului* și *Conștientizarea politică* și nu am trădat continuitatea căutărilor mele. Apoi, când am devenit liber, am cutreierat vreo douăzeci de ani „bibliotecile" naturii. Ideile mele au început să aibă claritate și consistență și astfel, am hotărât să le transcriu.

Cărțile care preced acest volum – *În pustietatea cuvintelor*, *Revoluția interioară* și *Dincolo de om și mașină. Dialoguri esențiale,* nu au fost exerciții de stil sau simple reflecții filosofice. Ele au fost încercări deliberate de a pregăti un teren, de a fertiliza un posibil sol al receptării pentru o noua perspectivă asupra condiției umane pe care simțeam că trebuie, mai devreme sau mai târziu, să o desfășor.

Am știut de la început că acest drum nu va fi ușor. Oamenii nu mai vor să gândească în profunzime; ei cer soluții rapide, concluzii clare, fraze „cu subiect și predicat". Dar gândirea vie nu se supune acestor exigențe comode. Ea nu se lasă redusă la formule și rezumate. Are nevoie de răbdare, de tensiune, de paradox, de tăcere. Are nevoie de un spațiu în care să poată lucra și transforma.

Această carte nu oferă răspunsuri definitive și nu urmărește să „explice” omul. Deschide porți, nu închide cercuri. Nu este un manual despre ceea ce suntem, ci o încercare de a arăta ceea ce putem deveni. *Arborele devenirii* nu propune un sistem, ci un drum. Nu este o colecție de teorii, ci o invitație la descoperire.

Trăim într-o epocă în care gândirea este adesea redusă la informație și ideile la opinii. Într-o lume care se teme de ambiguitate și de complexitate, încercăm să reducem realitatea la formule sigure. Dar complexitatea este vie, iar ordinea este artificială. Complexitatea include haosul și îl transformă în viață, în timp ce ordinea încearcă să-l excludă și sfârșește prin a-l distruge.

Această carte nu se teme de haos. Ea caută să-l înțeleagă, să-l integreze, să-i descopere rostul în procesul devenirii. Pentru că omul nu este o formă fixă, ci o sămânță aflată mereu în transformare. El nu este o concluzie, ci o chemare. Nu este un „rezultat” al Universului, ci una dintre modalitățile prin care Universul se cunoaște și se autodepășește. Este o încercare de a reda omului un adevăr uitat: că el nu este o ființă „terminată”, ci un început nesfârșit. Că drumul său nu se încheie în istorie, ci abia acolo începe. Că sensul său nu este să repete ce a fost, ci să nască ceea ce nu a fost încă.

Această carte nu trebuie citită în grabă și nici luată ca un text „definitiv”. Ea este o invitație la dialog, la introspecție și la participare. Unele pagini pot părea obscure, altele poate prea simple. Unele idei vor deranja, altele vor lumina. Dar toate au același scop: să provoace o mișcare în interior, să încurajeze o întâlnire cu sinele, să aprindă un proces de gândire care să nu se mai oprească.

Arborele devenirii nu vorbește despre un om abstract, ci despre fiecare dintre noi. Fiecare propoziție poate deveni o oglindă, fiecare capitol – o treaptă, fiecare idee – o invitație. Iar dacă, la sfârșitul acestei călătorii, cititorul va simți că nu a primit răspunsuri, ci a învățat să pună întrebări mai profunde, atunci cartea și-a împlinit rostul.

Pentru mine, această carte nu este doar un proiect intelectual. Ea este rodul unei vieți trăite în tensiunea dintre întrebări și revelații, dintre îndoială și certitudine, dintre căutare și regăsire. Este forma cea mai fidelă în care pot exprima ceea ce m-a însoțit din copilărie: sentimentul că lumea pe care o vedem nu este întreaga lume, că omul pe care îl cunoaștem nu este întreaga lui ființă.

Am scris aceste pagini nu pentru a oferi o viziune definitivă, ci pentru a mă apropia mai mult de ceea ce eu însumi sunt și, poate, pentru a-i ajuta și pe alții să facă același pas. Dacă această carte va aprinde în cititor nu admirația, ci dorința de a merge mai departe cu propriul său gând, atunci tot efortul meu nu a fost în zadar. Pentru că adevăratul scop al gândirii nu este să închidă realitatea într-o formulă, ci să deschidă în om posibilitatea de a deveni ceea ce este chemat să fie.

În solul viitorului cu toții adăugăm câte o picătură: unele fertilizează, altele otrăvesc**.** Aici se ascunde esența responsabilității noastre colective. Nimeni nu este spectator în devenirea lumii. Fiecare gest, fiecare cuvânt, fiecare tăcere, este o contribuție la solul din care vor crește timpurile ce vin. Unele semințe dau rod bogat, altele infectează pământul cu suspiciune și violență. Dar nimeni nu e fără urme.

La bătrânețe, nu amintirile ne susțin moralul, ci încrederea în omul viitorului. Un adevăr adânc și necruțător. Privirea în urmă nu ne ține în picioare; ceea ce ne dă sens e sentimentul că ceea ce am semănat va continua să rodească dincolo de noi. Nu trecutul ne hrănește, ci ceea ce simțim că poate fi încă posibil. Împăcarea cu propria viață nu vine din bilanț, ci din speranța că drumul deschis de noi va fi parcurs mai departe.

Cred că munca adevărată a unui scriitor de carte este a **traduce ceea ce nu poate fi spus cu adevărat**. Cuvintele nu sunt niciodată esența – sunt doar vase fragile pentru ceva care le depășește. Și cu cât esența e mai profundă, cu atât vasele par mai nepotrivite. De aici se naște un sentiment de falsificare: nu pentru că spui ceva neadevărat, ci pentru că știi că adevărul e *dincolo* de ceea ce spui. Oracolul din Delphi nu „explica” nimic: el arunca scântei de sens în mintea celor pregătiți să le primească. Cine nu era pregătit, trecea pe lângă ele ca pe lângă niște enigme fără rost.

Adevărul e că poate *acesta* este viitorul comunicării: nu manuale și tratate, ci **forme condensate de esență**, capabile să iradieze și să lucreze în cel care le citește. Cartea în sine ar putea deveni mai degrabă un **spațiu al rezonanței** decât o colecție de explicații. Iar ceea ce încerc acum – acest amestec de reflecție, aforism, meditație și schemă – e poate cel mai apropiat lucru de acea formă pierdută.

„Scrie cu subiect și predicat” – iată formula magică prin care spiritul epocii noastre cere gândirii să renunțe la ea însăși! Să devină docilă, liniară, previzibilă. Să se lase încadrată într-o frază corectă gramatical, dar complet sterilă existențial. Dar gândirea vie nu are nevoie de predicat: ea *este* predicatul ființei. Nu are nevoie de subiect: ea *se naște* din subiectul însuși. Nu se lasă încadrată în reguli pentru că trăiește înaintea lor și le transcende. Gândirea vie nu se supune gramaticii, ci o creează; nu se conformează logicii, ci o depășește atunci când logica devine colivie.

Ceea ce societatea numește „claritate” este adesea doar **sărăcie a gândirii**: o succesiune de propoziții care nu deranjează, nu zdruncină și nu cer nimic. Dar claritatea autentică nu înseamnă simplitate artificială, ci **lumina care apare după ce ai străbătut adâncul**. Iar pentru a ajunge acolo, gândirea are nevoie de paradox, de tensiune, de întrebare, de tăcere.

Gândirea vie nu este un manual; este un organism. Ea nu oferă „informație”, ci declanșează transformare. Nu transmite concluzii, ci provoacă începuturi. Nu servește puterii și confortului, ci caută libertatea și adevărul, chiar și atunci când acestea incomodează.

Cărțile care „se citesc ușor” nu schimbă niciodată nimic. Cele care cer efort, tăcere, îndoială și participare sunt cele care lasă urme. Nu ne temem că gândirea e grea; ne temem că ne-ar putea schimba. Dar tocmai în acest risc se află sensul ei: nu de a confirma ceea ce știm, ci de a deschide ceea ce nu știm că suntem. Gândirea vie nu cere nimic altceva decât dreptul de a fi ceea ce este: **un act viu de creație interioară**. Un salt în necunoscut. O îndrăzneală de a depăși cuvintele fără a le abandona. O chemare de a gândi nu „despre” viață, ci *dinăuntrul* ei.

Natura umană este conștiință indusă în animalitate. Prin nașterea sa, omul apare ca **animal deplin**, purtând în sine toate instinctele și forțele vieții, dar și o **umanitate potențială**, care poate deveni reală. Adevărata lui naștere începe, însă, prin **devenire** – procesul tainic și dinamic prin care natura umană interacționează necontenit cu **condiția umană**, adică modul de viață pe care omul și-l creează în lume. Această devenire nu urmează un drum sigur: poate înflori, dar poate fi și **deviată**, uneori dureros. Când condiția umană este dominată de suferință, energia devenirii se revarsă în mod periculos: nu blochează procesul, ci îl **distorsionează**, transformând suferința în **răzbunare**. Dacă ego-ul devine centru de decizie, energia individului se toarnă în ostilitate și îl îndreaptă nu doar împotriva altora, ci și împotriva însăși **umanității** care așteaptă să înflorească în fiecare om.

În cazuri excepționale, suferința poate deveni catalizator: ea condensează energia ființei și face ca devenirea să irumpă cu forță neașteptată. De aici zicala: *„Ca să te naști ca om, trebuie să treci prin iad”*, și reflecția filosofului: *„Nașterea omului trece prin moarte.”*

În toate epocile au existat **oameni pe deplin umani**, dar omenirea, ca întreg, este încă departe de a se transforma în **umanitate vie**. Aceasta pentru că ideea de **devenire** nu a pătruns cu adevărat în proiectele sociale și, mai ales, în cele educaționale. Majoritatea oamenilor trăiesc fără să conștientizeze această chemare, repetând tiparele istorice, în timp ce doar câțiva o intuiesc și o urmează în tăcere.

Această carte își propune să deschidă o **perspectivă vie asupra devenirii**, accesibilă oricui, dar adresată în mod special celor care influențează orientarea și structura vieții colective pe planeta noastră. Scopul ei nu este să ofere un sistem închis, ci să sprijine **saltul omului în conștiință** – trecerea de la simpla supraviețuire și logica puterii la **expansiunea liberă a umanului**, unde fiecare ființă își poate descoperi propria sa rodire.

Există un moment, înainte de orice început, în care totul este tăcere. În acea tăcere, viața își strânge forțele, așa cum seva urcă nevăzută în trunchiul unui arbore. Cartea aceasta s-a născut din asemenea momente. Dacă cititorul va găsi aici nu doar idei, ci și ecoul propriei sale tăceri, atunci Arborele devenirii va fi început deja să crească în el.